

5. *The Impact of Visa Facilitation on Job Creation in the G20 Economies* / Published by the World Tourism Organization (UNWTO) and the World Travel & Tourism Council (WTTC), 2012.

6. *Travel & Tourism Economic impact 2016 World / World Travel & Tourism Council.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org//media/files/reports/economic%20impact%20research/regions%202016/world2016.pdf>

7. *UNWTO Tourism Highlights 2016 Edition.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

References

1. *Balabanov G.V. Dy'namika i struktura naukovo go poshuku v galuzi turyzmu i rekreaciyi v Ukraini : analitychna dopovid' / G.V. Balabanov, S.V. Sajchuk.* – К., 2017.

2. *Mani'skaya deklaratsiya po mirovomu turizmu (10 oktyabrya 1980 g.)* – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_33268.html.

3. *Tkachuk L.M. Polity'ko-geografichna problematy'ka u doslidzhennykh turyzmu / Tkachuk L.M. // Ekonomichna ta social'na geografiya: nauk. zb. – K. : VPCz "Ky'yivs'kyj universytet", 2014. – Vy'p. 2 (70). – S. 32-39.*

4. *Cohen E. The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings / Eric Cohen // Annual Review of Sociology. – Vol. 10. – 1984. – P. 373-392.*

5. *The Impact of Visa Facilitation on Job Creation in the G20 Economies* / Published by the World Tourism Organization (UNWTO) and the World Travel & Tourism Council (WTTC), 2012.

6. *Travel & Tourism Economic impact 2016 World/ World Travel & Tourism Council.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org//media/files/reports/economic%20impact%20research/regions%202016/world2016.pdf>

7. *UNWTO Tourism Highlights 2016 Edition.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

Надійшла до редколегії 01.05.17

Л. Ткачук, канд. геогр. наук, доц., докторант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СУЩНОСТЬ ТУРИЗМА КАК МНОГОАСПЕКТНОГО ОБЩЕСТВЕННОГО ЯВЛЕНИЯ

Выявлены многоаспектность туризма как общественного явления глобального масштаба. Раскрыты основные направления и задачи его исследований различными науками. В частности, определена сущность туризма как путешествия и сформулирован контекст географического исследования туризма. Проанализировано социальную функцию туризма, охарактеризованы параметры его социально-культурного влияния, раскрыта роль туризма в становлении общества постиндустриального типа. Определен вклад туризма в мировую экономику, рассмотрены особенности туризма как межотраслевого хозяйственного комплекса, весомого фактора социально-экономического и экологического развития стран и регионов мира. Отмечена роль туризма в формировании внешнеэкономических связей, поддержании мира и стабильности на международной арене.

Ключевые слова: туризм, путешествие, социально-культурное влияние туризма, типология туристов, экономические функции туризма, экологический аспект туризма, туризм как форма международных отношений.

L. Tkachuk, PhD Geography, Associate Professor, Doctorate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TOURISM AS A MULTIDIMENSIONAL PHENOMENON

The article reveals the multifaceted nature of tourism as a global scale social phenomenon. Tourism embraces nearly all aspects of our society. The main directions and tasks of its research by various sciences are disclosed. The necessary of integrating a number of subjects to study tourism is underlined. Tourism is the temporary, short-term movement of people to destinations outside the places where they normally live and work, which is induced by the natural and cultural diversity of the world. The essence of tourism as a travel define the context of geographical researches on tourism, in particular, there are researches on geography of tourist resources and flows, sustainable destinations management. Tourism as a social phenomenon has a variety of social-cultural impacts in all sociological dimensions. The main aspects of sociological researches of tourism have resulted in tourists' typology and theory of "hosts and guests" relations. The modern mass international tourism is regarded in this article as a symbol of the postmodernism society. The economic and environmental effects of tourism are determined. As a key sector for economic development and job creation (for both men and women) throughout the world, tourism is one of the strongest drivers of global trade and prosperity. Tourism directly contributed US\$2.3 trillion and 109 million jobs worldwide in 2016. It is revealed that tourism in many developing and least developed countries is the most viable and sustainable economic development option, and in some countries, the main source of foreign exchange earnings. Tourism impacts on the natural environment in various ways. Some forms of tourism can be extremely detrimental to ecologically sensitive areas, resulting in their degradation or destruction. The role of tourism in strengthening international economic relations, maintaining peace and stability in the world is also noted. It is determined that tourism can reduce prejudice among individuals, influences national institutions, structures and attitudes to create and sustain peaceful societies.

Keywords: tourism, travel, the socio-cultural impact of tourism, typology of tourists, economic functions of tourism, the ecological aspect of tourism, tourism as a form of international relations.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2017.66.18>

УДК 338.48-6:55(477.64)

О. Топалова, канд. геогр. наук, старш. викл.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітополь

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГЕОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто природно-географічні передумови розвитку геологічного туризму в Запорізькій області. Виявлено структурний спосіб дій, які визначають сутність терміна "геологічний туризм" за редакцією Томаса Хосе. Дано визначення сучасним поняттям "геотуризм", "геотуристські об'єкти", "геотуристські явища". Розкрито особливості використання гірських виробок як об'єктів геологічного та екстремального туризму. Визначено основні геологічні пам'ятки Запорізької області, які вже стали об'єктами масового екскурсійно-туристського показу. Проаналізовано перспективи розвитку геологічного туризму в Запорізькій області.

Ключові слова: геологічний туризм, геологічні пам'ятки, геотуристські об'єкти, геотуристські траси, гірські виробки.

Вступ. Постановка проблеми. У ході розвитку туризму і курортів в Запорізькій області до туристсько-екскурсійних маршрутів постійно включаються нові об'єкти. Також в останні роки в області набули популярності зелений, сільський, індустриальний, етнотуризму та інші види внутрішнього і зовнішнього туризму. Потенціалом їхнього розвитку виступає значна кількість туристсько-рекреаційних ресурсів, якими володіє Запорізька область. Але, не зважаючи на стрімкий розвиток нових

напрямів туризму, у наведеному вище списку немає геологічного туризму. Проте сприйняття геологічних пам'яток як цікавих туристських об'єктів є сьогодні досить актуальним питанням як обласного, так і Всеукраїнського рівня, особливо у зв'язку з тимчасовою втрапою Криму та його туристських багатств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін "геологічний туризм" або "геотуризм" (англ. geotourism) уперше вжив британський вчений Томас Хосе (Hose,

1995) і визначив його як певний спосіб дії: надання такого освітнього забезпечення і послуг, щоб, крім отримання звичайних естетичних вражень, турист дістав розуміння геології й геоморфології місця (включаючи його роль у розвитку наук про Землю). Геотуризм в Україні – новий термін, який використовується для позначення подорожі, що характеризується поверненням до унікальної культури та самобутньої історії місць відпочинку масового туриста. На сьогодні чи не єдиними джерелами інформації про геологічні пам'ятки області залишаються видані путівник-довідник "Геологические памятники Украины" (1987) та 2-й т. "Геологічні пам'ятки України" (2007) [1; 2]. Слід зазначити, що ці видання орієнтовані насамперед на фахівців з геології, але для сприйняття загалом туристів, що мають культурно-пізнавальний інтерес до геологічних пам'яток як до об'єктів туризму, дані видання є досить важкими, у першу чергу через складну геологічну термінологію.

Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку геологічного туризму в Запорізькій області. Досягнення поставленої мети потребує рішення таких завдань:

- розглянути природно-географічні передумови розвитку геологічного туризму в Запорізькій області;
- розкрити особливості використання гірських виробок як об'єктів геологічного та екстремального туризму.
- визначити основні геологічні пам'ятки Запорізької області, які вже стали об'єктами масового екскурсійно-туристського показу;
- проаналізувати перспективи розвитку геологічного туризму в Запорізькій області.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічну основу геологічного туризму становить низка похідних термінів: геотуристські об'єкти – геологічні (геоморфологічні) об'єкти, що є предметом зацікавлення туристів (каньйони, скелі, печери); геотуристські явища – явища, пов'язані із сучасними геолого-геоморфологічними процесами (гейзери, еолові процеси, берегова діяльність хвиль), геотуристські траси, що охоплюють геотуристські атракції, розміщені на спеціально розробленому шляху. Об'єктами геотуристського інтересу є об'єкти та явища неживої природи, які утворилися природним способом, а також антропогенні форми і утворення, які виникли внаслідок несвідомої чи цілеспрямованої діяльності людини. Серед них: форми рельєфу, геологічні форми і явища, структурно-тектонічні утворення, геологічні й геоморфологічні процеси, форми антропогенного перетворення, інженерно-геологічна діяльність, твори матеріальної культури, музейні та інші експозиції. Основними передумовами розвитку геологічного туризму є природний потенціал регіону.

Слід зауважити, що Запорізька область вирізняється серед інших регіонів значним природним потенціалом щодо розвитку геологічного туризму. Північна частина області розміщена в межах південної окраїни Українського кристалічного щита (Приазовський масив). Південна границя його в межах області проходить трохи південніше Кам'янки-Дніпровської, звідти тягнеться в північно-східному напрямку, підходить до Верхньої Криниці, далі повертає на південний захід, проходить через Молочанськ і досягає околиць Нововасилівки, де знову змінює свій напрямок на північний схід, перетинає селища Трояни, Ольгіно, Палаузівку й іде за межі області. У межах щита докембрійські кристалічні породи відслонюються в долинах річок (Дніпро, Верхня Терса, у верхів'ях Конки й Молочної, Лозуватки, Обитічної, Кильтичії, Буртичії, Берди та ін.), а в Приазов'ї виходять на денну поверхню на межиріччях у вигляді останців (Бельмак-Могила, Токмак-Могила, Куксунгур-Могила, Ланцева Могила, Корсак-Могила та ін.), або залягають без-

посередньо під невеликою товщею антропогенних відкладів. Загалом щит складений дислокованими різновіковими докембрійськими осадово-метаморфічними і магматичними породами. Найдавніші відклади утворюють породи Дніпровського комплексу, представленої метаморфічними кристалічними сланцями й архейськими гранітами, гнейсами і пегматитами. Верхньоархейська група представлена ультрабазитами. Порооди протерозою представлені приазовським лужним комплексом (граніти, сієніти, піроксеніти). Північні й південні схили щита круто поринають під товщу мезозойсько-кайнозойських осадових утворень. Так, у районі с. Пришиб поверхня кристалічних порід лежить на глибині 160 м нижче рівня моря, у м. Токмак – 194 м, у с. Шевченко Приазовського району – 288 м, у м. Мелітополь – більше 500 м, у пгт Якимівка – більше 1200 м. На південному схилі щита від долини р. Домузла до Утлюцького лиману нахил поверхні кристалічних порід становить 30–40 м на 1 км: тут схил щита йде на глибину до 2000 м. На сході області (у Куйбишевському, Чернігівському, Приморському районах) кристалічні породи щита виходять на денну поверхню. В їхньому складі розвинені комплекси гнейсів, кристалічних сланців, відомі товщі кварцитів і кристалічних вапняків, а також дуже поширені мігматити й ультрабазити [3]. Отже, складність геологічної будови території Запорізької області визначає різноманіття та унікальність тих геологічних об'єктів, які можна віднести до розряду геологічних пам'яток природи. На території області представлені майже всі групи пам'яток: стратиграфічні, петрографічні, мінералогічні, геоморфологічні, тектонічні, магматичні та палеонтологічні. Надана вище природно-географічна характеристика вказує на високий геотуристичний потенціал Запорізького краю, що безпосередньо сприяє розвитку геологічного туризму, особливістю якого є відвідуванням геологічних об'єктів з метою пізнання будови і розвитку землі. Крім того, не менш значимим для розвитку геологічного туризму в області є наявність численних гірських виробок. При підземному видобутку твердих корисних копалин з'являються підземні гірські виробки (штреки, штольні тощо), які, як правило, залишаються незабутованими (тобто незаповненими), що й приваблює спелестологів і сталкерів. Також при видобутку та збагаченні твердих корисних копалин на поверхні землі накопичуються величезні маси гірських порід, позбавлених корисних копалин, але все ще збагачених ендегенними мінералами. Ці нагромадження техногенних відкладів у вигляді териконів або відвалів (які вилучають із природного кругообігу значні площі) набувають усе більшої популярності серед туристів.

За даними на 1 січня 2016 р. в Запорізькій області діє понад 80 (серед яких два – національного значення: "Хортиця: погляд крізь віки" та "Слідами тачанок Нестора Махна") туристських маршрутів, в яких ключовими об'єктами показу визначено Національний заповідник "Хортиця", Історико-археологічний музей заповідник "Кам'яна могила", зруйнований Таврійський гірничозбагачувальний комбінат (Степногірськ), Природний заповідник "Кам'яні Могили" (Розівський район) площею близько 400 га, який засновано 5 квітня 1927 р. як особлива природоохоронна територія місцевого значення. Район урочища "Кам'яні Могили" в геологічному, біологічному, художньо-емоційному та історичному аспектах є водночас унікальним і репрезентативним. Щороку туристські маршрути Запорізької області відвідують тисячі туристів із різних країн та областей України. Але, не зважаючи на те, що територією області проходить достатньо багато пішохідних і велосипедних походів та екскурсій, серед яких особливою популярністю користу-

ється район Приазовської височини та р. Берди (цей район отримав у народі назву Приазовської Швейцарії), геологічним об'єктам на маршрутах приділяється достатньо мало уваги. Підвищення відвідування залежить від популяризації геологічного об'єкта та відповідної

інфраструктури навколо нього. Ґрунтуючись на власних і літературних даних, ми виявили основні геотуристські об'єкти Запорізької області та розташували їх у таблиці Шульте (рис. 1).

Рис. 1. Регіональні особливості розвитку геологічного туризму в Запорізькій області

Пояснення до рис. 1:

1. Урочище "Блакитні скелі" (Бердянський р-н);
2. Полозькі каоліни (Полозький р-н);
3. Вапнякові артелі с. Терпіння (Мелітопольський р-н);
4. Янцівські облицювальні граніти (Вільнянський р-н);
5. Піщаний кар'єр с. Терпіння (Мелітопольський р-н);
6. Токмак-Могила (або Синя гора) (Чернігівський р-н);
7. Хортицький гранітний масив (м. Запоріжжя);
8. Тектонічна карта Запорізької області:
Докембрійська платформа Український щит
Область архейської складчастості:
■ Синклінальні структури (зони переважного поширення ефузивів) та їхні релікти серед протерозойських структур.
■ Антиклінальні структури лінійні й куполоподібні (зони переважного поширення синоргенних гранітоїдів).
■ Зони розвитку пізньорогеничних мікроклінових гранітів і накладень мікроклінізації
■ Зони посторогенної грейзенізації.
9. Скеля Кристал (Бердянський р-н);
10. Гранітна скеля над р. Бердою – реліктовий останець Приазовського кристалічного щита;
11. Коса Обіточна (Приморський р-н);
12. Урочище Лиса гора (Василівський р-н);
13. Скеля кварцитова або "Віслюкові Вуха" (Бердянський р-н);
14. Бельмак-Могила (Куйбишевський р-н);
15. Кам'яна Могила (Мелітопольський р-н);
16. Промоїна Молочного лиману (Якимівський р-н);
17. Скелянські штольні (НПП Великий луг, Василівський р-н);
18. Скала Сова Пимонова (Бердянський р-н);

19. Зелена Могила (Приморський р-н);
20. Степногірські кар'єри (Запорізький р-н);
21. Гранітний масив Кам'яні Могили (Куйбишевський р-н);
22. Ступневський гранітний кар'єр (Чернігівський р-н);
23. Парк мегалітів (Чернігівський р-н);
24. "Святі джерела" (с. Терпіння, Мелітопольський р-н);
25. Наталівський гранітний кар'єр (Запорізький р-н).

Аналізуючи перспективи розвитку геологічного туризму, ми розуміємо, що однієї концентрації геологічних об'єктів на певних територіях недостатньо. Досліджуючи це питання, ми звернули увагу на розташування об'єктів розміщення поблизу геологічних пам'яток Запорізької області. За 2014–2017 рр. Спільною сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області офіційно зареєстровано понад 35 садіб зеленого туризму (сзт), значна кількість яких розташована поблизу з геоб'єктами туристського показу. Наприклад, сзт "Алея троянд" (пгт Мирний, Історико-археологічний музей заповідник "Кам'яна могила"), сзт "Великий став" (с. Салтичія, Парк мегалітів), сзт "Козацька садиба" (с. Новопетрівка, Скеля кварцитова або "Віслюкові Вуха") та ін. [4]. Крім того, розвитку геологічного туризму в Запорізькій області сприяють проведення фестивалів на території геотуристських об'єктів. Найбільш масштабні фестивалі, які стали брендом Запорізького краю – Міжнародний фестиваль-конкурс дитячої та юнацької виконавської майстерності "Акорди Хортиці", Міжнародний мистецький пленер "Хортиця кризь віки", Всеукраїнський козацький фестиваль "Покрова на Хортиці", Всеукраїнський конкурс-фестиваль "Хортицький Кобзар", фестиваль-конкурс на вищу театральну нагороду Придніпров'я "Січеславна", Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль "Гусарська бульба" (с. Гусарка Більмацький р-н).

Останнім часом геотуризм тісно пов'язують з охороною геоспадщини: багато геотуристських атракцій одночасно перебувають під правовою охороною. У таких випадках упроваджують спеціальний режим їхнього відвідування – обмежують доступ до цих об'єктів чи окремих їхніх частин, направляють туристський рух за чітко визначеними і промаркованими трасами, контролюють туристське навантаження та використовують інші можливі способи для їхнього збереження. Утворення Європейської Асоціації зі збереження геологічної спадщини (ProGEO) стало знаковою подією міжнародного значення. У Європі були створені її Регіональні

робочі групи, до складу однієї з них – Центральноєвропейської нині входить і Україна. У Запорізькій області серед 34 геологічних пам'яток – 14 мають статус геологічної пам'ятки місцевого значення, але установленого режиму відвідування вони не мають, що теж певною мірою полегшує їхнє відвідування та сприяє розвитку геологічного туризму в регіоні.

Висновки. Запорізька область – визначний геологічний регіон, наділений розмаїттям геологічних споруд, що суттєво впливає на формування геотуристських трас і геологічного туризму загалом. Суттєвим важелем розвитку геологічного туризму в регіоні є формування потужної бази об'єктів розміщення поряд із геотуристстичними об'єктами, що сприяє їхній популяризації. Також немаловажним для розвитку геотуризму є організація регіональних масових заходів (фестивалів) і проведення їх на територіях знаходження геологічного об'єкта.

Список використаних джерел

1. *Геологические памятники Украины: справочник-путеводитель* / Н.Е. Коротенко и др. – К., 1987. – 156 с.
2. *Геологичні пам'ятки України / за ред. В.І. Калініна, Д.С. Гурського* : у 4 т. – К., 2007. – Т. 2. – 320 с.
3. *Петроченко В.І. Природа Запорізького краю* / В.І. Петроченко. – Запоріжжя : Вид-во Тандем Арт Студія, 2009. – 199 с.
4. *Садиви сільського зеленого туризму* // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.zotic.zp.ua/uk/mels/sadiba>
5. *Янушченко Д.В. Перспективи розвитку геологічного краєзнавства в Запорізькій області* // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zpkrai.jimdo.com>.

References

1. *Geologicheskije pamjatniki Ukrainy : spravochnik-putevoditel / Sodales monumenta Ucraina: reference guide* / N.E. Korotenko I dr. – K., 1987. – 156 s.
2. *Geologichni pam'jatki Ukrainy / sa red. V.I. Kalinina, D.S. Gurskogo*. – K., 2007. – T. 2. – 320 s.
3. *Petrochenko V.I. Pryroda Zaporizkogo kraju / V.I. Petrochenko. – Zaporiz. : Tandem Art Studiya, 2009. – 199 s.*
4. *Sadyby silskogo zelenogo turizmu* // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.zotic.zp.ua/uk/mels/sadiba>
5. *Janushchenko D.V. Perspektivy rozvytku geologichnogo kraeznavstva v Zaporizkij oblasti / D.V. Janushchenko* // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://zpkrai.jimdo.com>.

Надійшла до редколегії 11.04.17

О. Топалова, канд. геогр. наук, старш. препод.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітополь, Україна

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ

Рассмотрены природно-географические предпосылки развития геологического туризма в Запорожской области. Выявлено структуру способа действий, которая определяет сущность термина "геологический туризм" под редакцией Томаса Хосе. Дано определение современным понятиям "геотуризм", "геотуристские объекты", "геотуристские явления". Раскрыты особенности использования горных выработок как объектов геологического и экстремального туризма. Определены основные геологические достопримечательности Запорожской области, которые уже стали объектами массового экскурсионно-туристского показа. Проанализированы перспективы развития геологического туризма в Запорожской области.

Ключевые слова: геологический туризм, геологические памятники, геотуристские объекты, геотуристские трассы, горные выработки.

O. Topalova, PhD Geography, Senior Lecturer

Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol, Melitopol, Ukraine

THE CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF GEOLOGICAL TOURISM IN ZAPOROZHYE REGION

The natural prerequisites for the development of geological tourism in the Zaporizhzhya region are considered. The structure course of action, which define the essence of the term "geological tourism" edited by Thomas Jose are identified. The definition of the modern concept of "geotourism", "geotouristic objects", "geotourists phenomena". So, the complexity of the geological structure of the territory of Zaporizhzhya region determines the diversity and uniqueness of those geological objects that are related to the category of geological monuments of nature. The region represented by almost all the groups of monuments of stratigraphic, petrographic, mineralogical, geomorphological, tectonic, magmatic and paleontology. The above natural-geographic characteristics indicates high geotouristic potential of Zaporizhzhya region, which contributes directly to the development of geological tourism, a feature which is in the vicinity of geological objects with the aim of understanding the structure and evolution of the earth. In addition, not less important for the development of geological tourism in the region is the presence of numerous mine workings. Significant lever for the development of geological tourism in the region is the formation of a strong base of accommodation facilities near geotouristic objects, which

contributes to their popularity. The usage features of mines as sites of geological and extreme tourism objects are recovered. The definition of the notion "geological tourism" is identified. The main geological attractions of Zaporozhye region are observed, which have become the objects of mass excursion and tourism show. The prospects of geological tourism development in the Zaporizhzhya region analyzed.

Key words: geological tourism, geotouristic objects, geotourists track, geological monuments and mining.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2017.66.19>
УДК 911.3

Я. Сосницька, канд. геогр. наук, старш. викл.,
Я. Саган, студент 4-го курсу географічного факультету
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк

РОЗВИТОК БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Усебічно розкрито сучасний стан бурякоцукрового виробництва у Волинській області та проаналізовано динаміку, характерну для нього в сучасних ринкових умовах. Охарактеризовано переробну ланку бурякоцукрового комплексу регіону дослідження на прикладі цукрових підприємств, зазначено проблеми їхнього функціонування. Виокремлено головні проблеми та перспективи розвитку бурякоцукрового комплексу області. У процесі наукового дослідження використано низку методів, основні з яких: теоретичне узагальнення, порівняння та аналіз, системно-структурний аналіз, картографічний. На основі опрацювання статистичних даних створено картосхему, що відображає регіональні відмінності бурякоцукрового виробництва регіону дослідження.

Ключові слова: бурякоцукровий комплекс, посівна площа, середня врожайність, рентабельність, Волинська область.

Постановка проблеми. Україна має досить сприятливі природно-економічні умови для розвитку бурякоцукрового виробництва та значний потенціал ресурсів: великі площі родючих ґрунтів, достатня кількість трудових ресурсів тощо. Досвід вирощування високих і стабільних врожаїв цукрових буряків, інтенсифікація, концентрація та комплексна механізація відкривають великі можливості для розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні загалом і у Волинській області зокрема. Однак протягом останніх років бурякоцукровий комплекс зазнав значних деформацій і на сьогодні склалася кризова ситуація в цій галузі господарювання, яку слід відроджувати для формування та розвитку конкурентоспроможних внутрішнього та зовнішнього ринків цукру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення функціонування та розвитку бурякоцукрової галузі присвячені наукові праці багатьох учених-економістів і географів: С. Бріка, І. Кандиби, П. Саблука, П. Сухого, О. Томіліна та багатьох інших. Однак більшість досліджень спрямовані на вивчення окремих ланок бурякоцукрового комплексу або функціонування його в національному масштабі. Гострою проблемою залишається функціонування бурякоцукрового комплексу на регіональному рівні, де краще простежуються його проблеми і перспективи розвитку.

Метою статті є виявлення тенденцій розвитку бурякоцукрового комплексу Волинської області в сучасних ринкових умовах і висвітлення основних проблем і перспектив розвитку комплексу в регіоні дослідження.

Результати досліджень. Перехід України до ринкових умов господарювання зумовив кризові ситуації в бурякоцукровому комплексі, що відобразилися в нерентабельності виробництва цукрового буряка та цукру і, як наслідок, зменшення посівних площ під цукровим буряком, спад виробництва цукру, значного закриття цукрових заводів.

Волинська область є однією з областей України, де бурякоцукровий комплекс є традиційною галуззю господарства. Регіон виробляє 3,5 % даної сільськогосподарської культури України, посідаючи 10 місце серед 20 областей які займаються бурякоцукровим виробництвом.

Протягом 2010–2015 рр. спостерігається зменшення посівної площі під цукровими буряками на 14,4 %. Крім динамічних змін посівної площі, змінилася питома вага посівів даної сільськогосподарської культури до загальної посівної площі Волинської області та до посівної площі під технічними культурами. Так, у 2005 р. під цукровими буряками було зайнято 3,4 %, а питома вага до

посівної площі технічних культур становила 38,2 %. Відсутність механізму економічного стимулювання бурякоцукрових господарств, погіршення їхнього фінансового стану та матеріально-технічного забезпечення, відсутність дієвих заходів щодо захисту вітчизняного ринку цукру зумовив зменшення посівної площі під цукровими буряками в 2015 р. до 2,1 % до загальної посівної площі області, а питома вага цукрових буряків до посівної площі технічних культур становила 12,5 % [5].

У розрізі районів Волинської області спостерігається відмінність у величині посівної площі під цукровими буряками, що спричинено агрокліматичними умовами області. Відповідно, на Луцький (3061 тис. га), Горохівський (4403 тис. га), Іваничівський (1846 тис. га), Володимир-Волинський (2925 тис. га) та Локачинський (2370 тис. га) райони припадає 87,1 % від посівної площі цукрових буряків Волинської області.

Динаміка валового збору цукрових буряків практично повторює динаміку посівних площ. Так, за період дослідження валове виробництво цукрових буряків зменшилось на 12,2 %. Найбільше скорочення валового виробництва цукрових буряків спостерігалось у Володимир-Волинському (34,6 %) та Горохівському (25,8 %) Південні райони області залишаються основними виробниками цукрових буряків (рис. 1).

У структурі виробництва цукрових буряків у різних категоріях господарств переважає виробництво у сільськогосподарських товариствах (212,2 тис. т, або 50,6 % до валового виробництва в усіх категоріях господарств, особистих селянських господарствах). На особисті селянські господарства припадає 33,8 % (142,3 тис. т). Позитивною тенденцією характеризується виробництво цукрових буряків у фермерських господарствах, питома вага яких до всіх категорій господарств за період дослідження зросла на 4,7 % [5].

Середньообласний показник урожайності цукрових буряків у 2015 р. у Волинській області становить 371 ц/га і за період дослідження цей показник зріс, так як у 2010 р. врожайність цукрових буряків становила 294 ц/га.

За період дослідження у Волинській області простежується зменшення внесення в ґрунт мінеральних і органічних добрив під цукрові буряки – у 2,9 і 2,1 рази відповідно. Однак така динаміка внесення добрив поки що не має негативного впливу на рівень урожайності культури через застосування переважно високопродуктивних сортів і гібридів цукрових буряків на природно-родючих ґрунтах Волинської області.